

e-ISSN: 1694-8688

№1 (2) /2023

УДК: 001.3

DOI: [https://doi.org/10.52754/16948688_2023_1\(2\)_2](https://doi.org/10.52754/16948688_2023_1(2)_2)

**ОШ МАМЛЕКЕТТИК УНИВЕРСИТЕТИНДЕ ПРОФИЛДИК ЭМЕС БАГЫТТЫРДА
ЭКОЛОГИЯЛЫК БИЛИМ БЕРҮҮНҮН АКТУАЛДУУЛУГУ**

АКТУАЛЬНОСТЬ ЭКОЛОГИЧЕСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ В НЕ ПРОФИЛИРУЮЩИХ НАПРАВЛЕНИЯХ ОШГУ

RELEVANCE OF ENVIRONMENTAL EDUCATION IN A NON-PROFESSIONAL DIRECTION AT OSH STATE
UNIVERSITY

Орозалиева Нуржамал Салморбековна

*Орозалиева Нуржамал Салморбековна
Orozalieva Nurjamal Salmorbekovna*

ОшМУ нун магистранты

*Магистрант ОшГУ
Graduate student, Osh State University
n.orozalieva.95@mail.ru*

ОШ МАМЛЕКЕТТИК УНИВЕРСИТЕТИНДЕ ПРОФИЛДИК ЭМЕС БАГЫТТЫРДА ЭКОЛОГИЯЛЫК БИЛИМ БЕРҮҮНҮН АКТУАЛДУУЛУГУ

Аннотация

Бул иштин максаты – адис эмес профилдерде экология дисциплинасын окутуунун ролун жана маанисин көрсөтүү. Профилдик эмес багыттардагы студенттерге жүргүзүлгөн сапаттык көрсөткүчтөрдү изилдөө, талдоо жана тыянак чыгаруу. Студенттердин экологиялык түшүнүктөрдү кабыл алуусу жана эске тутуусун баалоо максатында жүргүзүлгөн билимдин бир бөлүгүн кайра текшерүү, дисциплинаны окутуунун зарылдыгын көрсөтөт. Экологиялык билим алуу менен студент өзү колдонмо жана теориялык аспектилерде өнүгүп, өркүндөйт. Корутунду. Экология дисциплинасы менен таанышуу, алардын багытына карабастан, ар кандай профилдеги студент экологиялык маселелерди чечүүгө көмөк көрсөтөт жана экинчи жагынан өзүнүн адистигинде дагы экологиялык көйгөйлөрдү чечүүгө шарт түзөт.

Ачкыч сөздөр: Экологиялык билим берүү, туруктуу өнүгүү, профилдик эмес багыттар.

Актуальность экологического образования в не профилирующих направлениях ОшГУ

Relevance of environmental education in a non- professional direction at Osh State University

Аннотация

Цель данной работы - продемонстрировать роль и значение преподавания дисциплины экологии в неспециализированных областях. Методы. Исследование, анализ и заключение качественных показателей знаний по экологии студентов не профилирующих направлений. Полученные результаты. На основании среза знаний, проведенного с целью оценки курса, усвоения и сохранения студентами экологических представлений свидетельствует о необходимости преподавания дисциплины. Получая экологическое образование, студент сам развивается и совершенствуется в практическом и теоретическом аспектах. Заключение. Знакомство с дисциплиной экология, независимо от специализации, помогает студентам разного профиля решать экологические проблемы, а с другой стороны, дает возможность решать экологические проблемы по своей специальности.

Abstract

The purpose of this work is to show the role and importance of teaching environmental discipline in a non-specialist profile. Research, analysis and conclusion of qualitative indicators conducted for students in non-professional areas. A re-examination of a piece of knowledge conducted to assess students' acceptance and retention of environmental concepts shows the need for teaching the discipline. By acquiring ecological knowledge, the student himself develops and improves both practically and theoretically. Familiarity with the discipline of ecology, regardless of their direction, helps students of various profiles to solve environmental problems and, on the other hand, gives them the opportunity to solve environmental problems in their specialty.

Ключевые слова: Экологическое образование, устойчивое развитие, непрофильные направления.

Keywords: Environmental education, sustainable development, non-profile directions.

Киришүү. Кыргызстандын туруктуу өнүгүүсү үчүн экологиялык билим берүү боюнча адабий маалыматтарда көрсөтүлгөндөй, экологиялык билим берүү - бул көптөгөн илимдердин бир “түрү” же экологиялык проблемаларды чечүүдөгү башкаруучу куралы эмес. Бул, философия илимдеринин доктору Люси Соренин (Канададагы экологиялык билим берүү боюнча изилдөө кафедрасы, Монреалдагы Квебек университети) оюу боюнча: “Инсандын жана коомдук өнүгүүнүн «жашоо үйүбүз» деп каралган айлана-чөйрө менен болгон мамилелердин негизинде өз ара аракеттенүү чөйрөсүнө багытталган жалпы билим берүүнүн негизги аспектиси”. Кыргызстан 2005-жылдын март айында Вильнюс шаарында (Литва) өткөн, жогорку деңгээлдеги БУУнун Европалык экономикалык комиссиясынын (ЕЭК) Айлана-чөйрөнү коргоо жана аймактардагы билим берүү министрликтеринин өкүлдөрү менен биргеликте туруктуу өнүгүү боюнча билим берүү (ТӨББ) маселелерине арналган жыйынга катышып, “Туруктуу өнүгүү стратегиясын” кабыл алган. ТӨББ боюнча ЕЭК Стратегиясын ишке ашыруу, Кыргызстан үчүн өлкөнүн саясий имиджин сактап калуу же билим берүү чөйрөсүндөгү эл аралык процесстерге катышуусу үчүн гана эмес, Кыргыз Республикасынын Улуттук Күн тартиби 21 - бул, Кыргызстанда туруктуу өнүгүүнү ишке ашырууга багытталган маанилүү кадам болуп саналат. Ошондой эле, экологиялык туруктуу өнүгүү стратегиясын

жүзөгө ашыруу, Кыргызстандын туруктуу өнүгүү боюнча идеяларын билим берүүнүн бардык баскычтарына - мектепке чейинки курактан тартып жогорку окуу жайынан кийинки деңгээлдерине чейин интерграциялоо. Натыйжада, Кыргызстандын уникалдуу жаратылышын сактап калуу жана анын өзүн-өзү калыбына келтирүүсүнө мүмкүнчүлүк берүү үчүн, инсандардын жекече же топтордо чечим кабыл ала турган билим жана көндүмдөргө ээ кылуучу шарт түзүлөт [8].

Изилдөөнүн каражаттары жана ыкмалары. Жогорку окуу жайларда экологиялык билим берүү маселелери боюнча адабий маалыматтарга анализ жүргүзүү. Ош мамлекеттик университетиндеги профилдик эмес багыттарда студенттердин экологиялык билимине жүргүзүлгөн сапаттык көрсөткүчтөрдү изилдөө, талдоо жана тыянак чыгаруу.

Жыйынтыктар жана талкуулар. Кээ бир авторлордун маалыматы боюнча, “экологиялык билим берүү” түшүнүгүнө аныктама берип пайдалана баштоо, 1970-жылы Америкадагы Невада штатынын Кирсон Сити шаарында өткөрүлгөн конференция менен байланыштырышат. Анда төмөнкү аныктама кабыл алынган: «Экологиялык билим берүү – бул, адамдын айлана-чөйрөнүн баалуулугун аңдоо процесси, адамдын жана анын маданиятынын ортосундагы өз ара көз карандылыкты түшүнүү жана таануу үчүн зарыл болгон билимдерди жана көндүмдөрдү алуу үчүн зарыл болгон негизги жоболорду тактоо процесси, анын биофизикалык чөйрөсү. Экологиялык билим берүү ошондой эле айлана-чөйрө менен өз ара аракеттенүү менен байланышкан маселелерди чечүүдө практикалык көндүмдөрдү жана айлана-чөйрөнүн сапатын жакшыртууга өбөлгө түзгөн жүрүм-турумду калыптандырууну камтыйт [8].

Ал эми электрондук экологиялык сөздүктөргө көңүл бөлсөк, экологиялык билим берүүнүн бир топ аныктамалары бар:

➤ «...Экологиялык билим берүү – бул айлана-чөйрөнү коргоо, жаратылышты пайдалануу жана жаратылышты пайдалануу боюнча баалуулуктарды, жүрүм-турум нормаларын жана атайын билимдерди калыптандырууга багытталган инсанды жана калкты окутуу, тарбиялоо, өнүктүрүү, өз алдынча билим алуу жана тажрыйба топтоо процесси. экологиялык жактан компетенттүү иш-чараларда ишке ашырылуучу экологиялык коопсуздукту камсыз кылуу...” [10].

➤ ЕАОС и Eionet, башкача айтканда 40ка жакын Европа өлкөлөрүнүн институционалдык экологиялык тармагы, дайыма өсүп жаткан экологиялык күн тартибинде колдонулган жалпы жана заманбап терминологиянын булагы катары GEMETти жаңыртууга умтулушат. GEMET (General Multilingual Environmental Thesaurus) сөздүгүнүн барагында: Экологиялык билим берүү - Адамдын айлана-чөйрө менен өз ара байланышын караган жана баалуулуктарды тактоо менен дисциплиналар аралык маселелерди чечүү ыкмасын колдонгон билим берүү процесси. Экологиялык билим берүүнүн зарылдыгы үзгүлтүксүз, анткени ар бир жаңы муун жаратылышты коргоону өзү үйрөнүшү керек [14].

➤ Академик сайтындагы сөздүктө: Экологиялык билим берүү - бул Эл агартуу жана жаратылышты урматтоо духунда тарбиялоо [11].

Кандай гана мамлекет болбосун, анын экологиялык саясатынын эң маанилүү курамдык бөлүгү катары, ар кандай көлөмдөгү экологиялык көйгөйлөрдү чечүүгө жөндөмдүү адистерди даярдоо болуп саналат. Мындай учурда максатка жетүүдө башкы орун жогорку билим берүү системасына жүктөлөт. Окуучулардын, болочок мугалимдердин компетенттүүлүгүнүн жана чеберчилигинин жогорку деңгээли, жалпы билим берүү мекемелеринде окуучуларга экологиялык билим берүү жана тарбиялоо боюнча уюмдардын сапатын жогорулатат. Курчап турган чөйрөнүн абалы, калктын жалпы экологиялык билими окуучулардын экологиялык жана кесиптик даярдыгынан көз каранды. Бул позициялардан жогорку окуу жайларынын алдына жаратылыш менен коомдун өз ара мамилелердин маселелерин натыйжалуу чече алган экологиялык жактан сабаттуу, маданияттуу адамды тарбиялоо милдети турат.

Экологиялык билим берүү, билим берүү чөйрөсүнө жараша формалдуу же формалдуу эмес формада жүргүзүлүшү мүмкүн, формалдуу эмес формада класстан тышкары, ал эми формалдуу формада мектептерде, институттарда, университеттерде жана башка атайын уюмдарда: экологиялык аң-сезимди, айлана-чөйрө үчүн жоопкерчиликти жана айлана-

чөйрөнү коргоого, сактоого жана туура пайдаланууга багытталган демилгелерди жайылтуу максатында жүргүзүлөт. Учурда билим берүү тармактардан формалдуу экологиялык билим берүү жаңы замандын адистерин даярдоого багытталган сапаттык жаңы экологиялык билимге өзгөчө көңүл бурууну талап кылат.

Экологиялык билим берүү уюмдарынын проблемасына кызыгуу ата мекендик жана чет өлкөлүк изилдөөчүлөр тарабынан көрсөтүлгөн [5, 7, 9]. Экологиялык билим берүүдөгү студенттердин инсандык калыптануу процессинде экологиялык тарбиялоонун ролу жөнүндө университеттин алкагында да илимий изилдөөлөр жүргүзүлүп келет [12].

Азыркы учурда дүйнө жүзүндө экологиялык билим берүү боюнча көп тажрыйбалар топтолгон, бирок бул багыттагы дүйнөлүк жетишкендиктер педагогикалык коомчулук үчүн жеткиликтүү эмес, анткени экологиялык билим берүү боюнча иштер мамлекеттик деңгээлде жетишсиз. Биз изилдеген педагогикалык басылмаларда жана ар кандай изилдөөлөрдө университетте болочок мугалимдерге экологиялык билим берүүнү эффективдүү уюштурууну камсыз кылуучу педагогикалык шарттарды теориялык жактан негиздөөгө жана эксперименталдык текшерүүгө арналган иштеп чыгуулар, мыкты илимий изилдөөлөрдүн негизинде аныкталган. экологиялык билим берүү жаатында дүйнөнүн өнүккөн өлкөлөрүнүн практикалары жетишсиз маалымдалган. Заманбап педагогика илими экологиялык билим берүү жана тарбиялоо маселелерин иштеп чыгуу менен, жаш муундун дүйнө таанымын калыптандыруунун ажырагыс элементи жаратылышка болгон мамилесин калыптандыруу экендигинен чыгат. Экологиялык билим берүү маселеси биринчиден, илимий дүйнө таанымын калыптандыруу маселеси болуп саналат, анткени ал аң-сезимдин өзөгүн түзөт, адамдын руханий образына жаратылыш чөйрөсү менен биримдикти берет, аны социалдык маанилүү жана экологиялык жактан куралдандырат, ошондой эле экологиялык жактан алгылыктуу мамиле принциптери менен куралдандырат.

Бүгүнкү күндө экология илим катары түрдүүчө чечмеленет. Алардын жүздөн ашык аныктамалары белгилүү. Жалпысынан аларды үч багыттагы көз карашка бөлүүгө болот. Биринчисин традициялык деп атоого болот, башкача айтканда: “экология - тирүү организмдердин айлана-чөйрө менен байланышын үйрөтүүчү биологиялык илим”. Буга көптөгөн классикалык адабияттарды мисал кылууга болот, анын ичинде өзүбүздүн окутуучубуз профессор Б.К. Кулназаровдун “Экология” деп аталган окуу китебин атоого болот. Экинчиси, жаратылышты коргоо менен байланыштырышат, башкача айтканда: “экология - жаратылышты коргоо боюнча билимдин теориялык фундаментин түзөт”. Үчүнчү көз караш боюнча, экологияны кандайдыр бир борбордук объект менен анын айлана-чөйрөсүнүн ортосундагы ар кандай байланыштарды изилдөөчү суперилимдин бир түрү катары чечмелейт. Анын алкагында коом менен жаратылыштын, организмдер менен абиотикалык чөйрөнүн өз ара байланышы, жада калса «маданият экологиясы» да өз ордун табат. Учурда экология классикалык табигый жана гуманитардык илимдерден олуттуу айырмаланат. Материянын кыймылынын бардык формаларын жана анын уюшулушунун көп сандаган деңгээлин үйрөтүү менен өзүнүн бөлүмдөрү башка илимдерге, билимдердин техникалык жана колдонмо тармактарына кирип кетет. Экологиялык билим берүү – экологиялык билимдерди, көндүмдөрдү жана ыктарды өздөштүрүүнүн максаттуу уюштурулган, пландуу жана системалуу процесси деп атоого болот [3]. Көптөгөн авторлордун оюу боюнча экологиялык билим берүү үй-бүлөнү, мектепке чейинки, мектептеги жана мектептен кийинки билимди жана тарбияны камтыган үзгүлтүксүз процесс болушу керек [6]. Дүйнөнүн көп өлкөлөрүндө калыптанып жаткан заманбап көз караштар, “коомдун туруктуу өнүгүүсү үчүн, үзгүлтүксүз экологиялык билим берүү системасынын жаңы комплекстүү багыты коомдун туруктуу өнүгүүгө карай кыймылын камсыз кылат” деген, С.В. Алексеевдин көз карашын ырастайт [1]. ОшМУнун жаңы кабыл алган өнүгүү стратегиясында да өлкөнүн туруктуу өнүгүүсүн камсыздоодо экологиялык билим берүүнүн зарылдыгын көрсөтөт. Муну менен катар экологиялык аң-сезимге көңүл бурулат, ал адамзаттын бирдиктүү глобалдык бүтүндүккө карай кыймылын түшүнүүнү камтыйт. Табигый илимдердин башка багыттарга интеграциялануу процесси, бул бүтүндүктү жаратат, табият таанууну гумандаштырат, илимий билимдердин ар түрдүү тармактарынын ортосундагы байланыштарды тереңдетет. Натыйжада, экологиялык билим берүүнүн теориялык-педагогикалык негизин дүйнөнүн

учурдагы илимий сүрөттөлүшү түзөт, мында реалдуу экологиялык көйгөйлөр маанилүү жана аларды чечүү окутуучулар менен студенттердин биргелешкен ишмердүүлүгүнөн көз каранды десек жаңылышпайбыз. Ошого карабастан университеттин көптөгөн программаларынан “экология” дисциплинасын четтетүү чоң мүчүлүш деп ойлойбуз. Ал эми кошуна Казакстан Республикасында экологиялык билимди ЖОЖдордо күчөтүү колго алынган [13].

Ош мамлекеттик университетинде негизинен – болочок профилдик эмес багыттагы студенттеге экологиялык билим берүү, экологиянын кыска эки кредиттик курсу менен чектелет, аны изилдөө экология жөнүндө алгачкы маалыматтарды гана бере алат, бирок студенттердин экологиялык даярдыгын толук кандуу камсыздай албайт. Анткени, экологиялык билимди убакыт өткөрүп сурамжылоосу (срез знаний) далилдеп турат. Ага карабастан, акыркы жылдары рыноктук экономикага байланыштуу, замандын талабынан жаралган жаңы адистиктерге экологиялык билим берүү программаларга каралбай келет. Студенттерге экологиялык билим берүүнү уюштурууга терс таасирин тийгизген негизги фактор катары экологиялык билим берүүнүн мазмунунун адистиктерге туура келбестигин аташат. Жүргүзүлгөн сурамжылоонун жыйынтыгы студенттердин экологиялык даярдыгынын деңгээлин жогорулатуу боюнча иштерди ишке ашыруу үчүн жакшы өбөлгө болуп саналат жана ошондуктан университетте студенттерге – болочок түрдүү багыттагы кесип ээлерине экологиялык билим берүүнү уюштуруу зарыл деген тыянак чыгарууга мүмкүндүк берет.

Корутунду. Изилденген адабий маалыматтардын негизинде төмөнкүдөй жыйынтыкка келдик:

- билим берүү усулун өзгөртүү, салттуу эмес ыкмаларын кеңири жайылтуу,
 - глобалдык экологиялык маалыматтарды студенттерге жеткиликтүүлүктү уюштуруу,
- окуу пландарга жаңы экологиялык дисциплиналарды киргизүү

Адабияттар

1. Алексеев С.В. От экологического образования к образованию для устойчивого развития: поиск стратегии, подходов, технологий. - СПб. 2001. - С.7-9.
2. Алиева О.А. Международный журнал прикладных и фундаментальных исследований / М.Н. Логинова, Е.А. Муравьева, Н.А. Ярославцева, А.С. Ярославцев. – 2010. – № 1 – С. 63-65
3. Коробкин В.И. Экология / В.И. Коробкин, Л.В. Передельский - Ростов н/Д: Изд-во «Феникс», 2001. - 576 с.
4. Кулназаров Б.К. Жалпы экология: учеб. Пособие / Б.К. Кулназаров. - Бишкек, 1999, - 364 б.
5. Кушникова Г.И. Экологическое образование в педагогическом ВУЗе на основе концепции устойчивого развития / Кушникова Г.И. // Журнал Успехи современного естествознания. – 2004. – № 3 – С. 69-70.
6. Мешечко Е.Н. Основы экологии: учеб. пособие / Е.Н. Мешечко. - Мн.: Экоперспектива, 2002. - 376 с, с.331
7. Шабдан Абылгазы уулу. Экологиялык билим берүү – айлана-чөйрөнү коргоода алгачкы кадам / Шабдан Абылгазы уулу // Кыргыз Республикасынын улуттук тун гезити Кыргыз Туусу, 2023. - № 21 (24697) – С. 3.
8. Баклыкова Л.А. Экологическое образование для устойчивого развития Кыргызстана / Под ред. Баклыковой Л.А. //Библиографический указатель литературы (1997- 2005гг) Б.: ГПТБ, 2008. - 130с.
9. Environmental Education Research, Volume 29, Issue 4 (2023) <https://www.tandfonline.com/toc/ceer20/current>
10. <http://www.cawater-info.net/library/eco-model.htm>
11. https://geography_ru.academic.ru/7989
12. <https://scholar.google.ru>
13. <https://science-education.ru/ru/article/view?id=5624>
14. <https://www.eionet.europa.eu/gemet/ru/concept/2814>